Ochrona krajobrazu i zadrzewień na obszarach wiejskich metodą aktywizowania społeczności lokalnych.

mgr inż. Jakub Józefczuk

norway grants

eea grants

ECORYS Research and Consulting

FUNDUSZ DLA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH

INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

Fundacja Ekologiczna ZIELONA AKCJA

Wielowiekowe tradycje zadrzewiania

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat na terenie Dolnego Śląska obserwuje się zanik alei śródpolnych oraz nasadzeń wzdłuż dróg komunikacyjnych. Obecność alei w krajobrazie uwarunkowana jest **wielowiekową tradycją** sięgającą na terenie Dolnego Śląska **XVIII wieku**.

Aleje pełniły wówczas szereg istotnych funkcji:

- podkreślały rangę i prestiż dróg dojazdowych,
- wyznaczały osie kompozycyjne układów parkowo - pałacowych,
- wskazywały przebieg tras zimą,
- stanowiły źródło owoców i drewna, miodu,
- pełniły funkcje krajobrazowe, a także strategiczne
- osłaniały przed słońcem, wiatrem lub deszczem.

Funkcje alei i zadrzewień śródpolnych

Obecnie wiedza o **funkcjach** jakie pełnią aleje i zadrzewienia śródpolne jest znacznie szersza.

Odkryto wiele nowych funkcji jakie pełnią te obiekty m. in.:

- poprawa stanu środowiska naturalnego,
- przeciwdziałanie erozji wietrznej i wodnej,
- zwiększanie retencji wodnej,
- łagodzenie mikroklimatu, przeciwdziałanie zmianą klimatycznym
- zwiększanie bioróżnorodności obszarów wiejskich,
- tworzenie korytarzy ekologicznych,
- korzystne oddziaływania względem społeczności wiejskich,
- tworzenie tożsamości lokalnej, integracja mieszkańców.

Zamek Kliczków 2010
Jakub Józefczuk

Fundacja Ekologiczna ZIELONA AKCJA

Stan zachowania alei w woj. dolnośląskim i lubuskim

Pomimo wielu korzystnych funkcji jakie pełnią aleje oraz zadrzewienia śródpolne do tej pory na terenie województwa dolnośląskiego, zarówno **wiedza** na ten temat, jak również podejmowane **działania praktyczne** mające na celu zwiększenie ilości drzew w krajobrazie wiejskim były **niewystarczające**.

W wyniku prowadzonych badań inwentaryzacyjnych na obszarze części województwa lubuskiego i dolnośląskiego obserwowany jest stopniowy zanik cennych zadrzewień.

- **Na obszarze Wzgórz Dalkowskich 75% alei drzew owocowych wymaga odtworzenia.**
- **W Dolinie Baryczy ok. 25% alei wymaga odtworzenia.**

Fot. 1 Owocniki grzybów (aleja koło miejscowości Śrem).

Fot. 4 Dewastacja korony na skutek zrywania owoców (Dalków).

Fot. 2 Zwęglona szyja korzeniowa (aleja w Dalkowie).

Fot. 3 Pień po wyciętej jabłoni (aleja w Dalkowie).

Główne przyczyny zaniku alei:

- wycinanie drzew ze względu na potrzeby komunikacyjne,
- naturalne starzenie się drzew oraz choroby drzew,
- brak nasadzeń uzupełniających,
- wycinanie drzew ze względu na ich zły stan zdrowotny,
- wypalanie miedzy, umyślna dewastacja drzew,
- niedostateczna wiedza o funkcjach zadrzewień wśród mieszkańców.

Działania Fundacji na rzecz odtwarzania alei

W celu poprawy niekorzystnych zmian jakie zachodzą w krajobrazie obszarów wiejskich Fundacja Ekologiczna „Zielona Akcja” przystąpiła do realizacji dwóch projektów, **których głównymi celami są:**

- wzrost świadomości ekologicznej społeczności lokalnych,
- aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz poprawy stanu środowiska i estetyki krajobrazu swoich okolic,
- inwentaryzacja stanu zachowania zadrzewień,
- wskazywanie dobrych praktyk kształtowania krajobrazu wiejskiego,
- zwiększanie ilości drzew w krajobrazie wiejskim.

Zamek Kliczków 2010
Jakub Józefczuk

Projekty związane z kształtowaniem krajobrazu wiejskiego realizowane przez Fundację Ekologiczną Zielona Akcja w 2010 r.

Projekt „Historie drzewami pisane” Projekt realizowany jest na obszarze **12 gmin** Wzgórz Dalkowskich (pow. ok. 1100 km²)

WZGÓRZA DALKOWSKIE

Fundacja Ekologiczna ZIELONA AKCJA

Zamek Kliczków 2010
Jakub Józefczuk

Działania przewidziane w projekcie „Historie drzewami pisane”

Fundacja Ekologiczna ZIELONA AKCJA

1. Warsztaty dla przedstawicieli władz lokalnych, nauczycieli i mieszkańców,
2. Inwentaryzacja alei na terenie Wzgórz Dalkowskich.
3. Wykonanie planów ochrony i odtworzeń wybranych alei.
4. Wydanie publikacji „Chrońmy aleje śródpolne i przydrożne”.
5. Wykonanie nasadzeń oraz późniejsza opieka nad sadzonkami przez społeczności lokalne.

Działania przewidziane w projekcie „Historie drzewami pisane”

Warsztaty i spotkania ze społecznością lokalną

- przeprowadzono **kilkadziesiąt spotkań** i warsztatów z przedstawicielami społeczności lokalnych (sołtysi, radni gmin, wójtowie, nauczyciele i uczniowie, mieszkańcy), **uczestnicy otrzymali materiały dydaktyczne**,
- podczas spotkań wskazywano **korzyści** płynące z ochrony bioróżnorodności obszarów wiejskich w aspekcie zarówno przyrodniczo – krajobrazowym, jak również społecznym i gospodarczym,
- zebrane zostały informacje dotyczące lokalizacji alei, a także możliwościach ich odtwarzania, które były podstawą późniejszej **inwentaryzacji**.
- inwentaryzacja zadrzewień przy udziale nauczycieli, uczniów oraz mieszkańców Wzgórz Dalkowskich.

Działania przewidziane w projekcie „Historie drzewami pisane”

Wyniki inwentaryzacji

- większość alei znajdująca się przy drogach gminnych i powiatowych została zlikwidowana,
- Łącza długość alei na obszarze objętym inwentaryzacją wynosiła ok. 200km,
- Obecnie jedynie 27km bieżących alei jest w dość dobrym stanie zdrowotnym,
- zazwyczaj zachowały się jedynie niewielkie fragmenty dawnych alei, nierzadko w formie pojedynczych drzew,
- nowoczesne rolnictwo nie sprzyja powstawaniu bądź odtwarzaniu alei,
- część dawnych alei drzew owocowych została zastąpiona drzewami z rodzaju topola (*Populus*).

Działania przewidziane w projekcie „Historie drzewami pisane”

Wnioski płynące z inwentaryzacji - podstawą do dalszych działań

- nowe nasadzenia w większości powinny być przeprowadzane pod kątem wzrostu atrakcyjności turystycznej i krajobrazowej miejscowości oraz promocji regionu, aspekt gospodarczy nie jest obecnie tak istotny,
- mieszkańcy na ogół dostrzegają potrzebę czynnej ochrony i odtwarzania alei,
- zachowane aleje zazwyczaj pełnią funkcje gospodarcze jako źródło owoców, inne funkcje alei nie są dostrzegane.

Zamek Kliczków 2010
Jakub Józefczuk

Fundacja Ekologiczna ZIELONA AKCJA

Przykłady dobrych praktyk – wieś Grodziszcze k. Grodowca

- Spotkanie z mieszkańcami, podjęcie współpracy,
- Ustalenie z lokalnymi liderami głównych potrzeb z uwzględnieniem uwarunkowań oraz planów rozwoju miejscowości,
- Wspólna inwentaryzacja istniejących zadrzewień, określenie ilości sadzonek.

Fot. Spotkania na radach sołeckich.

Fot. Aleja śliw koło miejscowości.

Fot. Sanktuarium w Grodowcu.

Fot. Sanktuarium w Grodowcu.

Fot. Sanktuarium – wnętrze kościoła.

Przykłady dobrych praktyk – wieś Grodziszcze k. Grodowca

- Tworzenie wspólnie z mieszkańcami ogólnej koncepcji nasadzeń, uwzględniających wcześniejsze opracowania i plany rozwoju miejscowości,

Zamek Kliczków 2010
Jakub Józefczuk

Fundacja Ekologiczna ZIELONA AKCJA

Przykłady dobrych praktyk – wieś Grodziszcze k. Grodowca

- Wieloetapowe sadzenie drzew,
- Docelowo - odtworzenie dawnych szlaków pielgrzymkowych obsadzonych drzewami owocowymi
- Współpraca mieszkańców z gminą w sprawie możliwości nasadzeń na gruntach gminnych oraz udziału finansowego gminy.

Fot. Wizualizacja odtworzonej alei śliw.

Fot. Nowe nasadzenia.

Koszt nasadzeń

- sadzonka – (od 10 PLN),
- palik (np. Ø 4, dł. 150) – 3 PLN
- osłonki na drzewa – 2 PLN
- wiązanie – 2 PLN

---

suma: ok. 20 PLN

Źródła finansowania:

- Fundusz Sołecki,
- Sponsorzy,
- LEADER PROW (Małe projekty)
- WFOŚ i GW
- Urząd Marszałkowski

Nasadzenia wykonane przez mieszkańców

Fot. Nowe nasadzenia (wiosna 2010).

Fot. Nowe nasadzenia (wiosna 2010)

Fot. Kilka tysięcy sadzonek przekazanych mieszkańcom (listopad 2010).

Fot. Wykonywanie nasadzeń

Projekty związane z kształtowaniem krajobrazu wiejskiego realizowane przez Fundację Ekologiczną Zielona Akcja w 2010 r.

Projekt „Drogi dla Natury”

Głównym działaniem projektu jest nasadzenie w latach 2010-2011 ok. **30 000 drzew z preferencją dla dębów i lip** w lokalizacjach uzgodnionych z zarządcami dróg na poziomie gminnym, powiatowym i wojewódzkim.

Projekt **„Drogi dla Natury – aleje przydrożne jako korytarze ekologiczne dla pachnicy dębowej”** finansowany jest ze środków PO Infrastruktura i Środowisko (priorytet 5.2 korytarze ekologiczne) oraz ze środków NFOŚ i GW.

INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt „Drogi dla Natury”

Do tej pory w ramach projektu „Drogi dla Natury” posadzonych zostało łącznie 2600 drzew (750 szt. wiosną i 1850 jesienią 2010 r.)

Drogi dla Natury

Obsadzone zostały odcinki dróg:

- wojewódzkich (k. miejscowości Rudna)
- powiatowych (powiatu średzkiego, wołowskiego, głogowskiego)
- gminnych (gminy Nowe Miasteczko, Miłkowice, Siechnice, Jerzmanowa)

Lokalizacja części nasadzeń była wynikiem oddolnych inicjatyw mieszkańców podczas spotkań oraz późniejszymi ustaleniami Fundacji z zarządcami dróg (głównie gminami).

Fot. Nowe nasadzenia k. Miłkowic (jesień 2010).

Fot. Nowe nasadzenia k. Środy Śląskiej (wiosna 2010).

Fot. Nowe nasadzenia k. Rudnej (wiosna 2010).

Fot. Nowe nasadzenia k. Środy Śląskiej (jesień 2010).

Dobór gatunków do nasadzeń

- wybierać rodzime gatunki drzew i krzewów, które występują na danym obszarze,
- w przypadku uzupełniania alei gatunki drzew powinny takie same jak gatunki budujące aleję,
- drogi lokalne i mało uczęszczane, przebiegające przez obszary rolne należy obsadzać drzewami owocowymi,
- Nie należy stosować gatunków, które przenoszą groźne choroby lub szkodniki upraw. W pobliżu pól nie powinno się sadzić berberysu, który jest żywicielem pośrednim rdzy źdźbłowej, a także szakłaku, na którym występuje rdza koronowa owsa.

Fot. 25 Berberys zwyczajny w odmianie barwnej.

Fundacja Ekologiczna ZIELONA AKCJA

Instytucje, które nam pomagają sadzić drzewa:

INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

norway grants

eea grants
Iceland Liechtenstein Norway

ECORYS
Research and Consulting

FUNDUSZ DLA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH

oraz sponsorzy prywatni:

Janusz Szyca

Szkółka Drzew i Krzewów

Mysłowice

Zapraszamy do współpracy!
Obecnie zbieramy informacje o zainteresowanych nasadzeniami sołectwach i gminach.

Kontakt:
Jakub Józefczuk

Fundacja Ekologiczna „Zielona Akcja”
ul. Wrocławska 41
59-220 Legnica
tel. 076 862 94 30
fax. 076 721 24 96
e-mail: **biuro@zielonaakcja.pl**
http:// **www.zielonaakcja.pl**

Literatura:

1. SENETA W., DOLATOWSKI J. 2001 Dendrologia, wyd. nauk. PWN.
2. BAŁAZY S., ZIOMEK K., WEYSSENHOFF H., WÓJCIK A. 1998. Zasady kształtowania zadrzewień śródpolnych. W: Kształtowanie środowiska przyrodniczego na przykładzie Parku Krajobrazowego im. Gen. D. Chłapowskiego. Red. L. Ryszkowski, S. Bałazy. Zakład Badań Środowiska Rolniczego Leśnego PAN. Poznań: 49 65.
3. BANASZAK J. 1983. Ecology of bees *(Apoidea)* in agricultural landscape. Pol. Ecol. Stud. 9: 421-505.
4. JANKOWSKI W. 1995. Funkcja i znaczenie korytarzy ekologicznych. [w:] Korytarz ekologiczny doliny Odry. Stan - Funkcjonowanie - Zagrożenia. Praca zbiorowa (red.: W. Jankowski, K. Świerkosz), Fundacja IUCN Poland, Warszawa, 1995, s. 20-23.
5. LIRO A. SZACKI J. 1993. Korytarz ekologiczny: przegląd problematyki. [w:] Człowiek i środowisko. Nr 17, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa, s. 299-312.
6. RICHLING A., SOLON J. 1996. *Ekologia krajobrazu.* Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
7. RYSZKOWSKI L., BARTOSZEWICZ A., MARCINEK J. 1990. Bariery biogeochemiczne. W: Obieg wody i bariery biogeochemiczne w krajobrazie rolniczym. Red. L. Ryszkowski,J. Marcinek, A. Kędziora. Wyd. UAM, Poznań: 167-181.
8. TAŁAŁAJ Z. 1997. Wpływ zadrzewień na plonowanie roślin rolniczych. W: Znaczenie zadrzewień w krajobrazie rolniczym oraz aktualne problemy ich rozwoju w przyrodniczo-gospodarczych warunkach Polski. Materiały konferencyjne. Płock: 72-90.
9. WOLSKI P. 2004. Projektowanie połączeń krajobrazowych o funkcjach biologicznych. W: Płaty i korytarze jako elementy struktury krajobrazu - możliwości i ograniczenia koncepcji. Problemy Ekologii Krajobrazu Vol. XIV, Wydz. SGGW, Warszawa, str. 64-76.
10. ZAJĄCZKOWSKI K.1985. Zadrzewienia drogowe. W: Zasady projektowania, zakładania i prowadzenia zadrzewień. Materiały szkoleniowe. Wyd. IBL. Warszawa. 79-94.
11. ZAJĄCZKOWSKI K. 1988. Stan zadrzewień w Polsce oraz problemy i możliwości ich rozwoju. Instytut Badawczy Leśnictwa. Warszawa. 116 ss.
12. ZAJĄCZKOWSKI K., TAŁAŁAJ Z., WĘGOREK T., ZAJĄCZKOWSKA B. 2001. Dobór drzew i krzewów do zadrzewień na obszarach wiejskich. Red. K. Zajączkowski. Wyd. IBL. Warszawa. 78 ss.
13. CIESIELSKI H., WRABEC H. 1997, Katalog zabytkowych ogrodów i parków województwa legnickiego,